

Mehmet Fuat Sezgin Hoca'nın Ankara İlahiyat Yılları: Sezgin ve Fakültenin Müşterek Tarihinden Bir Kesit*

ALİ DERE

Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi

dereali@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3291-7257>

İslami ilimler, özellikle İslam bilim ve düşünce tarihi üzerine çalışan Müslim ve gayri Müslim ilim çevrelerinin yakından tanıyıp eserlerinden yararlandığı müstesna değer Mehmet Fuat Sezgin, ilme adanmışlık, tarih ve hakikate karşı kendini sorumlu hisseden bir şuur ve insani gücün sınırına dayanan çalışkanlıkla doldurulan 94 yıllık bir ömrü tamamlayarak 30 Haziran 2018 günü bedenlen aramızdan ayrıldı. Bundan böyle o; eserleri, düşünceleri, bizlere emanet ettiği kıymetli yönlendirmeleri ile ilim dünyasının seçkin bir büyüğü olarak yaşamaya ve anılmaya devam edecek.

İslam Düşüncesinin farklı fikri ve tecrübi alanlardaki gelişme ve sistemleşmesinin şekil ve mahiyet özelliklerini özgün kitâbiyâtı üzerinden kronolojik olarak ele alan yaklaşım ve çalışmaları ile Fuat Sezgin, hem bu alanlarda çalışan akademisyenlerin hem de İslam düşüncesinin tarihi zenginlik ve detayını görmek isteyenlerin başlıca kaynağı olmuştur. Onun hayatı, karşılaşılabilecek akademik, idari, fikri ve ideolojik güçlüklerle rağmen, sağlam ilmi yöntem ve donanıma sahip birinin güçlü irade ve adanmışlıkla ilim adına neleri başaracağına güzide bir misâlidir.¹

Yapıp ettiklerini, görüp yaşadıklarını gündemde tutup anlatmak yerine, sürekli yapması veya yapılması gerekenler üzerine yoğunlaşan Fuat Sezgin'in fiili görev süresi fazla uzun olmasa da 1950-1953 yılları arasında Ankara İlahiyat'ta Prof. Tayyib Okıç'ın (1902-1977) Doğmatik İlimler Kürsüsünün ilk asistanlarından olduğu dönemin hatırlanmasının gerek onun

* Bu konunun yazılmasını önemseyen, teşvik ve delâlet eden Fakülte Dekanımız Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal'a müteşekkirim.

¹ Onun ilmi çaba ve başarılarının, duruş ve yaklaşımlarının belirgin özellikleri hakkında bkz. Ali Dere, "M. Fuat Sezgin (1924-2018): İslâm Tarihine Medeniyet Zâviyesinden Bakan Bir Alimimizin Ardından Öz Muhâsebemiz," *Basın Hayatı* 50 (2018), ss.41-47.

şahsi biyografisi gerekse Fakültenin kurumsal tarihi açısından ayrı bir ehemmiyeti olmalıdır. Buna mukabil bu güne kadar Fuat Sezgin'in biyografisi ve akademik kariyerinin erken dönemi üzerinde durulurken ihmal edilen veya yüzeysel geçilen bu dönemin ele alınmasının, bir eksiği gidermeye katkı sağlayacağı umulur. Bu düşünceden hareketle bu yazıda, Fuat Sezgin'in münhasıran Ankara İlahiyat Fakültesi'ndeki özlük dosyasında yer alan bilgi ve belgelerden yararlanılarak kendisinin ve Fakültenin o dönemlerine dair süreçler tasvir edilmeye çalışılmıştır. Esas alınan belgelerin dil ve imlası yaptığımız alıntılarda olduğu gibi muhafaza edilmiştir. Bu nedenle bu yazıda farklı imla tarzları ile karşılaşılacaktır.

1. Fuat Sezgin Ankara İlahiyat'a Asistan Adayı Oluyor

Kurucu hocalarıyla 1949 yılında öğretime başlayan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi o yıllarda geleceğin öğretim kadrolarını henüz yeni oluşturmaya çalışmaktadır. Bugün yaklaşık olarak Temel İslam Bilimleri Bölümünün alanlarını kapsayan bölüm -o zamanki adı ile Kürsü- *Doğmatik İlimler Kürsüsü* adını taşımaktadır. Bu kürsünün *Profesörü* (bölüm başkanı) ise merhum Muhammed Tayyib Okiç'tir.

Sezgin'in henüz bir sene önce öğretime başlayan Ankara İlahiyat'la somut irtibatı Fakültenin asistanlık imtihanı açmasıyla başlar. Okiç'in Profesörü olduğu Doğmatik İlimler Kürsüsüne iki asistan alınacaktır. Fakülte bu imtihanı şu metinle duyurur:

ASİSTANLIK İMTİHANI

İlahiyat Fakültesi Dekanlığından,

Fakültemiz doğmatik ilimler kürsüsü için iki asistan alınacaktır. İsteklilerden, Ankara Üniversitesi Asistanlığı Yönetmeliğinin 4. maddesinde yazılı vasıflardan ayrı olarak aşağıdaki şartlar aranır:

A-Edebiyat veya Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinden mezun olmak.

B-Eski metinleri okuyup anlamak.

C-Arapça bilmek (Arapça bilenler arasında: tefsir, hadis ve İslâm felsefesi mevzularıyla meşgul olmuş bulunanlar tercih edilir).

İmtihanlar Eylül ayının 29 uncu Cuma günü saat 10:00'da Ankara İlahiyat Fakültesi'nde yapılacaktır.

İsteklilerin gerekli belgeleriyle birlikte girecekleri yabancı dili de tasrih eder bir dilekçe ile 28 Eylül akşamına kadar Fakülte Dekanlığına başvurmaları.

O tarihlerde İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde memur olan Sezgin, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap ve Fars Filolojisinden 1949/1947 Haziran döneminde öğrenimini bitirerek serbest lisans yapmak suretiyle me'zun olmuş, aynı zamanda doktora tez konusu olan Ma'mer b. el-Muşennâ'nın (ö.210/824) *Mecâzu'l-Kur'ân* adlı eseri üzerinde çalışmaktadır. İlahiyat Fakültesi'nin ilan ettiği bu asistanlık imtihanının şartları ve alanları, Arap dili ve Kur'an'ın dil özelliklerine dair erken dönemin önemli bir eseri ve müellifi üzerinde tez hazırlamakta olan Arap ve Fars Filolojisi mezunu Sezgin ile tamamen örtüşmektedir; o da bu imtihana katılmaya karar verir. Fakültenin 15.9.1950 tarih ve 664 numarası ile gelen evrakına kaydedilen, fotoğraf ve damga pulları yapıştırılmış dilekçesi ile 26 yaşındaki genç Sezgin, Ankara İlahiyat Fakültesi'nin bir adım yakınına gelmiş olur. Onun daktilo ile yazılmış dört satırlık dilekçe metni kendi ilmi özgeçmiş hakkında özlü bilgi mahiyetindedir:

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap ve Fars filolojisi mezunuyum. Fakültenizde 29.9.1950 Perşembe² günü açılacak olan, doğmatik ilimler asistanlık imtihanına kabulümü diler, mezkûr imtihanın garp dili safhasına Fransızca ile iştirak edeceğimi saygılarımla arz ederim.

Asistanlık imtihan komisyonu, Hilmi Ömer Budda (1894-1952), Yusuf Ziya Yörükân (1887-1954) Aydın Sayılı (1913-1993) ve Muhammet Tayyib Okiç'ten oluşmaktadır. Sezgin'in Türkçe ve Fransızca yazdığı üç sayfalık cevap kâğıdının sonunda komisyonun "Fransızcadan yapılan imtihanında eyi derecede, Arapça ve mesleki bilgide pek eyi derecede muvaffak olmuştur" notu ve imzaları yer almaktadır. Yabancı dil tutanağının alt kısmına Doğmatik İlimler Kürsüsü Profesörü M. Tayyib Okiç, "adayın Doğmatik ilimler kürsüsü Asistanlığına tayinini teklif ederim" kaydını düşmüştür.

Bilahare Sezgin'in dilekçesi, sınav tutanakları ve Kürsü Profesörünün teklifi daktilo yazısı ile bir sayfada cemedilip imzalanmış, 18.10.1950 tarih ile Fakülte Dekanlığına sunulmuştur.

Diğer mutat belge ve evraklarla ikmal edilen dosya,³ Fakülte idaresi tarafından Rektörlüğe ulaştırılmış ve oradaki tayin süreci başlatılmıştır. Rektörlük Zât İşleri Müdürlüğünün 25.10.1950 tarih ve 31-707/2165 sayı ile

² Fakülte ilanında 29 Eylül 1950 Cuma günü olarak belirtilmiştir; burada ise sehven Perşembe olarak yazılmıştır.

³ İlahiyat Fakültesi sekreter vekili Süleyman Barlas'ın imzasıyla 18.10.1950 tarih ve 958 sayılı yazı ile Fuat Sezgin'e şu talep iletilir: "Tayin evrakınızın düzenlenip rektörlüğe gönderilebilmesi için diplomanızın aslı ile nüfus hüviyet cüzdanı üç adet fotoğrafınızı acele olarak göndermenizi rica ederim."

İlahiyat Fakültesi'ne yazdığı yazı bu sürecin nasıl tamamlandığını da açıklamaktadır. Bu yazı, -tayine esas olan evrak ve Kanun kısmındaki izahla- "Kürsü Profesörünün teklifi, Fakülte Yönetim Kurulunun 2.X.1950 tarihli kararı⁴ ve İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünün 14.X.1950 tarihli muvafakati üzerine⁵, 4939 sayılı kanunun 38 inci maddesi gereğince" İstanbul Üniversitesi Kütüphane Memurluğundan İlahiyat Fakültesi Doğmatik İlimler Asistan Adaylığına naklen tayininin Üniversite Rektörlüğünce 24.X.1950 tarih ve 1448 sayı ile onandığı"nı bildirmekte ve bu durumun kendisine tebliğini istemektedir. Bu evrakın altına Sezgin bilahare el yazısı ile "gördüm, 31.X.1950" yazıp imzalayarak tebellüğ edecek ve bu surette Ankara İlahiyat Fakültesi'nin Doğmatik İlimler Kürsünün ilk asistan adayı olacaktır.

Sezgin'e tayin işlemlerinin tamamlandığı 25.10.1950 tarih ve 884 sayılı; Mecelle şârihi Ali Haydar Efendi'nin⁶ oğlu Fakültenin ilk Dekanı Esat Arsebük (1885-1947)⁷ imzalı yazıda şöyle bildirilir:

Fuat Sezgin
Çakırağa Mahallesi
Cami sokak No. 7
Aksaray/İstanbul

⁴ Karar şu şekildedir:

"Tarih ve 20 nolu yönetim kurulu kararı ikinci madde örneğidir iki açık bulunan iki asistanlık için istekliler arasında yapılan yabancı dili imtihanında kazandıkları imtihan şunu ileri ince tespit edilen ve tayinleri kursu profesörü tarafından teklif olunan adaylardan Fuat Sezgin ve Cavit Sunar'ın doğmatik ilimler kürsüsü asistanlığına aday olarak tayinlerine karar verildi aslı gibidir. 18.10.1950"

⁵ Söz konusu muvafakat şu şekildedir:

"2.10.1950 sayı 749
İstanbul Üniversitesi rektörlüğüne,
İstanbul fakültemizde açık bulunan asistanlıklar için yabancı dil imtihanında başarı gösteren üniversite kitaplık memuru Fuat sezginin Doğmatik ilimler kürsüsü asistanlığına tayini Fakültemiz yönetim kurulunca kararlaştırılmış olduğundan görevinden ayrılmasında sakınca bulunmadığı takdirde sicil özetinin gönderilmesine müsaade buyurulmasını saygılarımla rica ederim.
Dekan V. Prof. Yusuf Ziya Yörükân"

⁶ İsim ve alan (fıkıh) benzerliklerinden ötürü "Usûl-i Fıkıh müellifi Büyük Ali Haydar Efendi (1837-1903) ile karıştırılmaması için, yaşça küçük olması itibarıyla genellikle Küçük Ali Haydar Efendi (1853-1935) diye de anılır. Soyadı Kanunu'nun kabulünden sonra 1935 yılında, ölümünden birkaç ay önce, Arsebük soyadını almıştır." Bkz. Ali Aslan Topçuoğlu, "Mecelle Şârihi Ali Haydar Efendi'nin Hayatı ve Hukukçuluğu," *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 28 (2010), s.331.

⁷ Medeni Hukuk Ordinaryüs Profesörü Ahmet Esat Arsebük, 14 Mayıs 1954 Cuma günü Ankara'da vefat etmiş; vefatından iki hafta önce yine bir Cuma günü öğrencilerine son dersini vermiş; "Fakülte'deki öğretim faaliyetlerine bir Cuma günü başlamış olduğu için, son dersini de yine bir Cuma günü vererek öğretimden ayrılmak istediğini belirtmiş ve öğrencilere: 'Kanunca değil, hukukçu olmalarını, Kanunun sadece lafzını değil ruh ve maksadını da anlamaya çalışmalarını' tavsiye ederek sınıftan ayrılmıştı." Bkz. Necip Bilge, "Ord. Profesör A. Esat Arsebük'ün Hayatı ve Eserleri," *Kaybettiğimiz Değerli Üstad Medeni Hukuk Ordinaryüs Profesörü Ahmet Esat Arsebük'ün Aziz Hâtıra-sına Armağan* (Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, 1958) içinde, s.3.

Fakültemizde açık bulunan Doğmatik İlimler Kürsüsü Asistanlığına tayin edildiğiniz Üniversite Rektörlüğü Zat İşleri Müdürlüğünün 25.10.1950 tarih ve 31-707/2165 sayılı yazısıyla bildirilmiştir.

Vazifeye başlamanızı rica ederim.

Dekan Ord. Prof. Esat Arsebük

Bu surette Fuat Sezgin, yüksek tahsilini tamamladığı, doktora devam ettiği ve 1947 mezuniyeti sonrası görev yaptığı⁸ İstanbul'la irtibatını sürdürse de 31.10.1950'den itibaren -zamanın göstereceği üzere- birkaç yıllığına artık Ankaralı olmuştur.

2. Doktora Tezi ve Savunması

Arap ve Fars Dili Filolojisi mezunu Fuat Sezgin'in doktorada yoğunlaştığı konu, Arap dili, tefsir, nesep konularının seçkin bir âlimi Ebû 'Ubeyde Ma'mer b. el-Muşennâ et-Teymî'nin (ö.210/824-5) *Mecâzu'l-Ķur'ân* adlı tefsirinin ilmi değerlendirilmesi ve edisyonudur.⁹ Fuat Sezgin, Ankara'ya geldiği tarihte doktora tezini tamamlamış ve teslim etmiştir. Aslında bu cihetten, doktora tezi kendisinden önce Ankara'ya gelmiş olmalıdır, zira Fuat Sezgin'in tez değerlendirme jüri üyelerinden biri de Yusuf Ziya Yörükân'dır.¹⁰ Bu tez vesilesi ile iki Fakülte -İstanbul Edebiyat ve Ankara İla-

⁸ Sezgin'in naklen tayin evraklarında daha önceki görevleri ve nitelikleri şu şekilde tasrih edilmektedir:

Bulunduğu memuriyetler	Maaşı	Başladığı tarih	Ayrıldığı tarih	Sebepleri
İstanbul Müftülüğü Müsevvit adaylığı.	1500	24 Ekim 947		Aday olarak tayin edilmiştir.
İstanbul Gezici Vaizliği adaylığı.	3500	9 Mart 948		Aday olarak tayin edilmiştir.
" "	3500	3 Mayıs 948		Kesin olarak memuriyete kabul edilmiştir.
" "	4000	11/9/948	27.1.1949	Kadrosu 40 liraya çıkarılmıştır.
İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi aday memuru bir ay	3000 (2500) den	25.2.1949	30.9.1949	Asilliğinin onanması dolayısıyla.
" "	3000	1.10.1949	30.4.1950	Aylığına zam dolayısıyla.
Memuru	3000	1.10.1949	30.4.1950	Aylığına zam dolayısıyla.
" "	3500	1.5.1950		" "

⁹ Kahire'de neşredilen bu esere 1954'de yazdığı takdimde Kahire Üniversitesi'nin Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Profesörü Emin el-Hülî (1895-1966) Fuat Sezgin'in yetenek ve başarısına vurgu yapmaktadır. Bkz. *Mecâzu'l-Ķur'ân* (Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1954), ss.5-7.

¹⁰ Yörükân, İstanbul Dâru'l-Funûn ve Ankara İlahiyat Fakülteleri öğretim üyelerindedir; farklı medreselerde müderrislik yapmış, 1926 yılından itibaren Dâru'l-Funûn İlahiyat Fakültesinde ders

hiyat- arasında müteaddit yazışma gerçekleşir. İlahiyat Fakültesi'nin 2.10.1950 tarih ve 935 sayılı yazısı ile İstanbul'a gönderilen Yörükân'ın raporu ve üç dosyadan müteşekkil tezi, Fuat Sezgin Ankara'da göreve başlamadan bir ay önce İstanbul'a geri dönmüştür bile.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanlığına

Fakültenizin Arap ve Fars Filolojisi Doktora öğrencilerinden Fuat Sezgin'in Doktora tezi olarak hazırladığı Mecazülkur'an adlı ve üç parçadan mürekkep eseri İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi Profesörü Yusuf Ziya Yörükân tarafından incelenerek gerekli rapor hazırlanmış ve üç dosya halindeki eserle birlikte sunulmuştur.

Alındığının bildirilmesini saygılarımla rica ederim

Ord. Prof. Esat Arsebük¹¹

vermeye başlamış, bir süre Fakülte Dekanlığına vekâlet etmiş; Dâru'l-Funûn İlahiyat Fakültesinin 1933 tarihinde kapatılmasından sonra bazı öğretim üyeleri ile birlikte Edebiyat Fakültesinde kurulan öğrencisi bulunmayan İslam Tetkikleri Enstitüsünde görevlendirilmiş; 20 Mayıs 1943'te Diyanet İşleri Reisi M. Şerafettin Yaltkaya (1879-1947) tarafından başkanlık müşavere heyetine tayin edilmiş ve bir müddet Diyanet İşleri İkinci Reisliği görevinde bulunmuştur. Müşavere heyeti üyeliği görevi Ankara İlahiyat Fakültesi açılışına kadar sürmüştür, Fakültenin teşkilatlanmasında ve ders programlarının hazırlanmasında önemli hizmetler görmüştür. 5 Haziran 1954'de geçirdiği bir kalp krizi sonrası Ankara'da vefat etmiştir. Bkz. Turhan Yörükân, "Yörükân, Yusuf Ziya," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.43, ss.568-569.

¹¹ Bu yazının öncesi ve sonrasındaki yazışmalar sırasıyla şöyledir:

"İstanbul Edebiyat'ın Ali Tanoğlu imzalı 9 Kasım 1950 tarih ve 4841 sayılı yazısı:

2.XI.1950 gün sayılı yazıya karşılıktır:

Fakültemiz doktora öğrencilerinden Fuat Sezgin'in tezi ile Prof. Yusuf Ziya Yörükân'ın raporu alınmıştır.

Saygılarımla bildiririm"

Bu tez muhtemelen bir başka inceleme veya yararlanma maksadıyla İstanbul Edebiyat Fakültesi'nden Ankara'ya 1 aylığına ödünç alınmış ve sonra da 8 ay gecikme oluşunca geri istenmiştir. Buna ilişkin yazışma şu şekildedir:

"İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

4991 sayı ve 27 Kasım 1952

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığına

Fakülteniz Asistanlarından Fuat Sezgin'in (Mecaz-ül-Kuran) konulu doktora tezi bir ay müddetle alakadar kürsü Profesörü tarafından incelenmek üzere 27 Ocak 1951 tarih ve 348 sayılı sayılı yazı ile Dekanlığınıza gönderilmişti.

Tezin Fakültemize iadesi hususunu saygılarımla rica ederim.

Dekan

Prof. Dr. Macit Gökberk"

Buna mukabil; Ankara İlahiyatın Suut Kemal Yetkin imzalı 3 Aralık 1952 ve 993 sayılı cevabi yazısı şu şekildedir:

"27 Kasım 1952 gün 4991 sayılı yazınıza karşılık:

Fakültemiz Asistanlarından Fuat Sezgin'e ait (Mecaz-ül-Kur'an) konulu tez gönderilmiştir.

Alındığının bildirilmesini saygılarımla rica ederim."

Buna mukabil cevabi yazı şu şekildedir:

"... 3 Aralık 1952 tarih ve 993 sayılı yazınız karşılığdır:

Fuat Sezgin, henüz Ankara'ya gelmeden teslim ettiği Doktora tezinin İstanbul'daki savunmasını ve tamamlanacak diğer işlemlerini ikmal etmek üzere, göreve başladıktan iki hafta sonra Dekanlıktan izin ister:

İlahiyat Fakültesi Dekanlığı Yüksek Katına,

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde hazırlamış olduğum 'doktora tezi'min yakın bir zamanda yapılacak olan müdafaa ve gerekli formalitelerinin tamamlanması için 15 Kasım 1950 tarihinden itibaren 15 gün izin verilmesi hususunda gerekli işlemin yapılmasını saygı ile emir ve müsaadelerine arz ederim.

Fuat Sezgin (8.11.1950)

Doğmatik İlimler Asistan adayı

Kürsü Profesörünün muvafakatini alan "ayrılmasında mahzur yoktur" kayıtlı bu dilekçeyi Dekanlık Rektörlüğe yazar.¹² Rektörlük cevabı Fuat Sezgin'e yıllık izninden mahsuben 15 gün izin verildiğini bildirir.¹³ O da, bu izni 3.12.1950 -18.12.1950 arasında kullanır.

Fuat Sezgin'in özlük dosyasında sureti yer alan ve savunmasından yaklaşık iki sene sonra düzenlendiği anlaşılan doktora geçici mezuniyet belgesi aynı zamanda o dönemin doktora sistemi hakkında da bilgi vermektedir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanlığının düzenlediği, Prof. Dr. Macit Gökberk'in imzaladığı 516 sayı ve 26.XI.1952 tarihli belgenin metni şöyledir:

Fotografisi yukarıda yapııştırılmış olan Mirza Sezgin oğlu 1340 tarihinde Bitlis'de doğmuş Fuat Sezgin, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Filolojisi bölümünün 1947 yılı mezunu olarak 14.X.1947

Fakülteniz Asistanlarından Fuat Sezgin'e ait (Mecaz-ül-Kur'an) konulu doktora tezinin alındığını saygılarımla bildiririm."

¹² Bu metin şu şekildedir:

"Üniversite Rektörlüğüne

ANKARA

Fakültemiz Doğmatik İlimler Kürsüsü Asistan Adayı Fuat Sezgin'in İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde hazırlamış olduğu doktora tezini müdafaa ve gerekli formalitelerini ikmal etmek üzere 15 Kasım 1950 tarihinden itibaren 15 gün izin isteğini Kürsü Profesörü uygun görmüştür.

Gereğinin yapılmasına müsaade buyurulmasını saygı ile rica ederim.

Dekan Ord. Prof. Esat Arsebük"

¹³ Ankara Üniversitesi Zât İşleri Müdürlüğü'nün 18 Kasım 1950 tarih ve 31-707 sayılı İlahiyat Fakültesi Dekanlığına yazdığı yazının içeriğinde şunlar ifade edilmektedir:

"Fakültenizin Doğmatik İlimler Kürsüsü asistan adayı Fuat Sezgin'in İstanbul Edebiyat Fakültesinde hazırlamış olduğu doktora tezini müdafaa ve gerekli formalitelerini ikmal etmek üzere yıllık iznine mahsuben 15 gün süre ile izinli sayılması uygun görülmüştür; ayrıldığı ve işe başladığı tarihin bildirilmesini saygılarımla rica ederim.

Rektör Prof. Dr. Hikmet Birand"

tarihinde doktorasını hazırlamak üzere yine bu bölümün Doktora kısmına 313 numara ile kayıt olunmuştur.

“Mecaz-ül-Kur’an” konusuyla hazırladığı doktora tezinin “Pek iyi” bir surette müdafaasını yaptıktan sonra “Arap Filolojisi” esas disiplinin (iyi) “İran Edebiyatı Tarihi” ile “Türk Tefekkür Tarihi” tali disiplinlerinin “orta” dereceler ile sözlü imtihanlarını verdiğini ve 26.XII.1950 tarihinde toplanan Profesörler Kurulunda namzedin geçirdiği imtihanlar hakkındaki raporlar gözönünde tutularak kendisine “iyi” derece “Edebiyat doktoru” payesinin verildiğini gösterir bu mezuniyet belgesi ileride hazırlanacak diploması ile değiştirilmek üzere verildi.¹⁴

Bu belgede tanımlanan doktora sınav süreçleri bugünkü sistemden tamamen farklı olup, Bologna süreci öncesi Almanya doktora sistemini hatırlatmaktadır. Buna göre, yazılan doktora tezi, jüri tarafından değerlendirip raporlanır, şifahi tez savunması olur ve bunu müteakip aday doktora yaptığı esas alan ve iki yan alandan ayrıca sözlü sınava girer.¹⁵

3. İstanbul XXII. Müsteşrikler Kongresi Hazırlıklarında Görevlendirilmesi

Fuat Sezgin’in doktora tez savunmasından iki ay sonra, İstanbul’da toplanacak Milletlerarası XXII. Müsteşrikler Kongresi¹⁶ kapsamında, onun sa-

¹⁴ Bu belgenin bir sureti özlük dosyasına konulmak üzere Dekan Prof. Suut Kemal Yetkin imzalı 5 Aralık 1952 tarih ve 1012 sayılı yazı Rektörlüğe iletilir:

“Üniversite Rektörlüğüne

Ankara

Doktorası İstanbul Edebiyat Fakültesinde yapmış olan, Fakültemiz Tefsir asistanı Fuat Sezgin’e “Edebiyat Doktoru” payesinin tevcih edildiğine dair mezkûr Fakülte Dekanlığından gönderilen belgenin dosyasına konulmak üzere ilişik olarak sunulduğunu saygı ile arz ederim.”

¹⁵ Bu sistemde ve Bologna düzenlemesine akredite edilmiş bugünkü sistemlerinde de doktora dersleri diye iki dönemlik belli kredilerin alınacağı bir doktora ders dönemi yoktur. Mastır yapmış birinin deneyim ve birikimi, daha kapsamlı bir konuyu ilmi yöntemleri uygulayarak daha derinlemesine ele almaya başlamasına yeterli olmalıdır. Bu nedenle mastır süreçlerinin standartlarının iyi belirlenip, o standarta tamamlanmış bir mastır sonrası doktora ders dönemleri diye katkısı zahmetine değmeyecek külfet yerine, tez danışmanı ve adayı sorumluluklarını artıran ve daha şeffaf mekanizmaların geliştirilmesi isabetli olacaktır.

¹⁶ İstanbul’da toplanan XXII. Müsteşrikler Kongresinin katılımcıları ve çalışma içeriğine dair Zeki Velidi Togan’ın “XXII. Beynelminel Müsteşrikler Kongresinin Mesaisi ve İslâm Tetkikleri” ile *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*’nin ilk sayısında [(1953), ss.1-39] geniş bilgi vermektedir. Katılımcı ve tebliğ isimleri zikredilerek “... cem’an 302 tebliğ sayılmıştır. Bunlardan umumî toplantılarda okunanlardan 4, İslâm tedkikleri seksiyonlarından 58, İslâm san’atı seksiyonundan 22si, cem’an 84 tebliğ, İslâm tedkiklerine âittir. Türkoloji tedkikatından 43 tebliğ, Bizans-İslâm münasebetlerinden 3 tebliğ, cem’an 130 tebliğ İslâm ve Türk tedkiklerine âit bulundurmaktadır ki, bundan önce toplanan 21 müsteşrik kongresinde İslamiyât ve Türkolojiye bu kadar çok yer verilmiş değildi” (s.35). Zeki Velidi, sunulan tebliğlerin orijinal yönlerine de kısaca değinmektedir. 1951’de İstanbul’da düzenlenen bu Kongreye Muhammed et-Tancı de katılmış, Hellmut Ritter ve Irak ulemâsından İzzet Hasan olmak üzere çeşitli ilim adamlarıyla tanışma fırsatı bulmuştur.

hadaki uzmanlık ve tanınırlığını gösterir mahiyette bir görevlendirme gerçekleşir.

Rektörlük, Millî Eğitim Bakanlığı'nın İstanbul'da düzenlenen XXII. Müsteşrikler Kongresi'ne hazırlık sadedinde Dr. Fuat Sezgin'in görevlendirilmesini talep eden yazısını İlahiyata bir üst yazı ile iletir:

Sayı 42-4/182, 28.II.1951, özet: Müsteşrikler Kongresi hak.

İlahiyat Fakültesi Dekanlığına

Müsteşrikler Kongresi hakkında Millî Eğitim Bakanlığından alınan 23.II.1951 tarih ve 5033/8-395 sayı örneği ilişik olarak sunulmuştur.

Asistan Dr. Fuat Sezgin'e mezuniyet verilmesini ve 500 liralık harcirah avansı¹⁷ için Millî Eğitim Bakanlığına müracaat etmesinin tebliğ buyurulmasını saygılarımla rica ederim.

Rektör

Prof. Dr. Hikmet Birand

Rektörlüğün Fakülteye gönderdiği bahse konu yazısının ilişikindeki Millî Eğitim Bakanlığı yazısının altındaki imza Millî Eğitim Bakanı Tefvik İleri'ye (1911-1961) aittir. Bu yazının metni de şöyledir:

T. C.

Ankara - 23.II.1951

Millî Eğitim Bakanlığı

Özet:Müsteşrikler Kongresine

Kitaplıklar Müdürlüğü

yapılacak hazırlıklar hak.

Sayı : 5033/ 8-395

Ankara Üniversitesi Rektörlüğüne

Ankara

İstanbul'da kurulacak 22 inci beynelmilel Müsteşrikler Kongresi icra ve tertip Komitesi Başkanlığından alınan bir yazıda:

a) Bu kongre münasebetiyle İstanbul'da Ankara ve Afyon, Kayseri, Konya ve Niğde merkezlerinde açılacak yazma kitaplar sergilerinden

Zeki Velidi, 1951 *de İstanbul'da Toplanan Milletlerarası XXII. Müsteşrikler Kongresi Mesaisi ve Akisleri* adlı kitapçıkta (İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi, 1953), Kongrenin gerçekleştirildiği şart ve imkânlardan bahsettikten sonra, katılımcıların memleketlerine dönüş sonrası izlenim ve teşekkürlerini ifade eden mektuplarının bazı kısımlarına yer verir.

¹⁷ Millî Eğitim Bakanlığı, Kitaplıklar Müdürlüğü 5033/5-1620 sayı ve 10.VII.1951 tarihli İlahiyat Dekanlığına yazdığı yazı ile bu avansın kapatılma işlemlerini hatırlatır:

"... görevlendirilen İlahiyat Fakültesi Asistanlarından Fuat Sezgin'e, geçici görev yolluğu olarak ödenmiş 500 liralık avansın mahsubi bu güne kadar yapılmamış bulunmaktadır. Adı geçenden alınacak pullu geçici görev yolluk mahsub bildirimimin Bakanlığımız Kitaplıklar Müdürlüğü adresine gönderilmesini rica ederim. Millî Eğitim Bakanı Y."

Niğde, Konya, ve Kayseri sergilerinin hazırlıkları için Kayseri, Niğde, Nevşehir, Ürgüp, Gülşehri (Arapsun), Akşehir, Konya kütüphanelerinin yazma kitaplar üzerinde incelemelerde bulunarak kıymetli yazmaları ayırmak, bunların Türkçe ve İngilizce kılavuzlarını tertip etmek üzere İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Asistanlarından Dr. Fikret Işıltan ile Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Asistanlarından Dr. Fuat Sezgin'den müteşekkil bir heyetin teşkil olunarak bu iki zatın yukarıda sayılan kütüphanelerde iki ay müddetle çalışmalarına,

b) Bu kongre münasebetiyle Ankara'da aynı mahiyette olarak ya Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde veya Millî Kütüphanede kurulacak sergi için de Üniversiteniz Kütüphane Müdürü Kemal Edip Kürkçüoğlu ile, Prof. Feridun Nafiz Uzluk, Millî Kütüphane Müdürü Adnan Ötügen, Asistan Adnan Erzi, Diyanet İşleri Neşriyat Müdürü İbrahim Kutluk, Ankara Genel Kütüphanesi Müdürü Dr. Selahattin Çetintürk'ten müteşekkil bir heyetin daha kurularak Ankara'da sergisi yapılacak eserlerin ayrılmasına, bunların Türkçe ve İngilizce olarak kılavuzların tertip edilmesine lüzum gösterilmiştir.

Keyfiyet Bakanlığımızca uygun görülmüştür. Bu hususta Bakanlığımıza bağlı teşkilâta gereken tebligat yapılmış ve İbrahim Kutluk için Diyanet İşleri Reisliğine yazılmıştır. Üniversiteniz İlahiyat Fakültesi Asistanlarından Dr. Fuat Sezgin'in çalışmalarına müsaade olunduğu ve kendisine Üniversitemizde harcirah temin olunamadığı takdirde 500 liralık harcirah avansı Bakanlığımız bütçesinden sağlanacaktır.

Ankara yazma kitaplar sergisi hazırlıklarının yüksek makamlarınca organize edilmesine ve serginin açılacağı yerin teşkil olunan heyet tarafından tesbit olunmasına yüksek müsaadelerini saygılarımla rica ederim.

Millî Eğitim Bakanı

Tevfik İleri

Konuyla ilişkili olarak Dekan Esat Arsebük, 01.02.1951 tarih ve 162 sayılı yazı ile Fuat Sezgin'e "gereğince hareket edilmesini rica ederim" yazısını yazar.¹⁸

¹⁸ Bu yazının tam metni şu şekildedir:

"Fuat Sezgin

Asistan Adayı

İstanbulda kurulacak 22. Beynelmül Müsteşrikler kongresi hakkında Üniversite Rektörlüğünden alınan 28.2.1951 tarih ve 42-2/182 sayılı yazı sureti ilişiktir.

Gereğince hareket edilmesini rica ederim.

Dekan Ord. Prof. Esat Arsebük"

4. Askerlik ve Terhis Sonrası Asistanlık

Askerlik görevini yedek subay olarak yapan Fuat Sezgin'in özlük dosyasında onun askere gidiş, geliş ve fakülteye tekrar başlamasına dair bilgiler bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir:

Üniversite Rektörlüğüne 29.05.1951

Ankara 358

Fakültemiz Doğmatik İlimler Kürsüsü Asistan adayı Fuat Sezgin askerlik görevini yapmak üzere 28.05.1951 tarihinde görevinden ayrılmıştır.

Bilgilerinize arzeder, saygılarımı sunarım.

Dekan V. Prof. Dr. Yusuf Ziya Yörükân

Ankara Üniversitesi Zât İşleri Müdürlüğü'nün 6 Haziran 1951 tarih ve 31-707/1030 sayılı yazısı Fuat Sezgin'in personel kaydının silindiğini bildirmektedir:

İlahiyat Fakültesi Dekanlığına

29.V.1951 tarih ve 358 sayılı yazınız karşılığıdır:

Fiilî askerlik hizmetini yapmak üzere 28.V.1951 tarihinde görevinden ayrıldığı bildirilen Fakülteniz Asistanlarından Fuat Sezgin'in kaydı silinmiştir.

Bilgi edinilmesini saygılarımla rica ederim.

Rektör V. Prof. Dr. Selâhattin Batu

Yukarıdaki bu yazıdan, o dönem, askere giden akademisyenlerin Üniversiteleri ile ilişkilerinin kesildiği ve kayıtlarının silindiği anlaşılıyor. Bu sebeptendir ki Fuat Sezgin askerlik sonrası Ankara İlahiyat'ta halen münhal bulunan kadroya tekrar asistan olarak atanmak için 26 Nisan 1952 tarihli şu dilekçeyi yazar:

İlahiyat Fakültesi Dekanlığına

Doğmatik İlimler kürsüsü asistanı bulunduğum sırada askerlik vazifesini ifaya davet edilmiştim. Şimdi terhis edilmiş bulunuyorum. Halen münhal kadroya tayinimi saygılarımla dilerim.

Prof. Tayyib Okiç'in 25.04.1952 tarihinde "tefsir dersine tayinini teklif ederim" yazısı ile konu Yönetim Kuruluna intikal eder. Fakültenin 28.04.1950 tarih ve 66 sayılı Yönetim Kurulu kararlarının ikinci maddesi Fuat Sezgin'in yeniden asistanlığa tayinini onaylamaktadır:

2- Fakültemizde Doğmatik ilimler asistan adayı iken askerlik vazifesine çağrılan ve halen terhis edilmiş bulunan Fuat Sezgin'in asistanlığa talip

olması ve Prof. M. Tayyib Okıç'ın teklifi üzerine, adı geçenin Tefsir dersi asistan adaylığına tayini için gerekli işlemin yapılmasına karar verildi.

Bu kararda imzası bulunanlar; başkan Prof. Suut Kemal Yetkin (1903-1980),¹⁹ üye Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay (1888-1962), üye Prof. Yusuf Ziya Yörükân ve üye Prof. Ömer Budda'dır.

Konu 28 Nisan 1952 tarih ve 825 sayılı yazı ile Ankara Üniversitesi Rektörlüğüne intikal ettirilir²⁰ ve Üniversite Zât İşleri Müdürlüğü'nün 31 707 825 sayılı yazı ve 29.04.1952 tarihli İlahiyat Fakültesi'ne yazısı, Fuat Sezgin'in açıktan, aynı fakülteye, aynı görev asistanlığına tayininin yapıldığını bildirir ve bu tayinin tesisine mesnet teşkil eden evrak ve kanunla ilgili şu bilgileri vermektedir:

Bu Fakülte Asistanı iken askere alınmakla ayrılmıştır. Bu kere terhis edilmiş olmakla, Kürsü Profesörünün teklifi, Fakülte Yönetim Kurulunun 28.IV.1952 tarihli ve 66 sayılı kararı, Dekanlığın 28.IV.1952 tarihli ve 425 sayılı yazısı üzerine, 4936 sayılı kanununun 38. maddesi gereğince; Mehmet Fuat Sezgin'in Asistan adaylığına tayini Üniversitemiz Rektörlüğünce 29.IV.1952 tarih ve 2085 sayı ile onanmıştır.

Tebliğini saygılarımla rica ederim.

¹⁹ Urfa'da 1903'de doğan Yetkin'in babası Şeyh Saffet Yetkin'dir. İlk eğitimini İstanbul'da tamamladı, lise yıllarında "Suud Saffet" adıyla yayımladığı şiirleriyle edebiyat dünyasına girdi; edebiyatla ilişkisini eleştiri ve denemeleriyle sürdürdü. 1925'te Fransa'ya giderek Sorbonne ve Rennes Üniversitelerinde felsefe, estetik ve sanat tarihi eğitimi aldı. 1929'da Paris École Normale Supérieure'de pedagoji seminerlerine katıldı. Yurda dönünce değişik şehir, lise ve fakültelerde felsefe ve pedagoji öğretmenliği yaptı. 1938-1941 yıllarında Maarif Vekâleti Güzel Sanatlar Umum Müdürlüğü görevlerinde bulundu. 1941'de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde estetik ve sanat tarihi profesörlüğüne getirilen Suut Kemal, 1943-1950 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisinde yedi ve sekizinci dönem Urfa milletvekili olarak görev yaptı. 1950'de yeniden akademik hayata dönerek Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Türk ve İslâm Sanatları Kürsüsünde çalışmaya başladı. 1951-1953 yıllarında İlahiyat Fakültesinde dekanlık ve 1959-1963 arasında Ankara Üniversitesinde iki dönem rektörlük görevinde bulundu. Bu sırada Ankara Üniversitesi Basımını açtı. 1958'de ordineryüs profesörlüğe yükseltildi. 1963-1964 ders yılında Columbia ve Paris Sorbonne Üniversitelerinde de Türk sanatı üzerine dersler verdi. Bkz. Ebru Karakaya, "Yetkin, Suut Kemal," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.43, s.507.

²⁰ İlgili yazı şu şekildedir:

"28 Nisan 1952 sayı 425

Üniversite Rektörlüğüne

Ankara

Fakültemizde Doğmatik İlimler Asistan adayı iken askerlik vazifesini çağrılan Fuat Sezgin terhis edilmiş ve Fakültemiz Tefsir dersi Asistanlığına talip olmuştur.

Profesörünün teklifi üzerine adı geçenin Tefsir dersi asistanlığına tayini Yönetim Kurulumuzca da uygun görülmüştür.

Fuat Sezgin'in dilekçesi, terhis tezkeresi sureti, Profesörün teklifi ve Yönetim Kurulumuzun Kararı sureti ilişik olarak sunulmuştur.

Gereğinin yapılmasını saygılarımla rica ederim

Dekan Prof. Suut Kemal Yetkin"

Bu surette Fuat Sezgin askerlik sonrası Ankara İlahiyat'a ikinci kez Tefsir dersi asistan adayı olarak tayin edilir. O yılın Kasım ayında asistan adaylık süresi fiili bir yılı doldurur ve asaletinin tasdikine 21.XI.1952 gün 76 sayılı Yönetim Kurulu Kararları 1. Madde ile karar verilir:

1-Tefsir Dersi Asistan adayı Fuat Sezgin'in adaylık süresi olan bir yılı doldurmuş bulunması dolayısıyla asaletinin tasdikini teklif eden Prof. M. Tayyib Okiç'in bu teklifi uygun görüldüğünden gerekli işlemin yapılmasına,

İttifakla karar verildi.

Bu husustaki işlemler Rektörlük düzeyinde de ikmal edildikten sonra Fuat Sezgin'in asaleti 26.XI.1952 tarih ve 2410 sayı ile onanarak "Tefsir Dersi Asistanı" olur.

5. Kahire Günleri

Fuat Sezgin, doktora ele aldığı erken dönemin önemli bir eseri *Mecāzu'l-Ḳur'ān*'ı neşretmek arzusundadır. O yıllarda Arapça yayın denince akla ilk gelen yer şüphesiz Kahire'dir. O da bu tahkikinin Kahire'de neşri için girişimde bulunur, Dāru'l-Me'ārif ile yazışmalar yapar. Dekanlığa verdiği henüz asaletinin tasdik edilmediği 7.6.1952 tarihli dilekçesi ve Okiç'in onayı onun bu girişimini resmetmektedir:

İlahiyat Fakültesi Dekanlığına

Kahire'de Matbaatu'l-Maarif tarafından tab'ına karar verilen 'Mecazu'l-Kur'an' adlı doktora tezimin neşr ve tashih işiyle Temmuz ayı içinde gidip meşgul olabilmem için yıllık iznimin verilmesini saygılarımla rica ederim

Aday Asistan Fuat Sezgin

7.6.1952

Asistanım Dr. Fuat Sezgin mevzubahs eserinin basılmasının faydalı ve bu bakımdan Kahireye gitmesinin zaruri olacağını saygılarımla arz ederim.

M. Tayyib Okiç

Doğmatik İlimler Kürsüsü Profesörü

Bu dilekçe işleme konur, gerekli yazışma ve aşamalar sonrasında Fakülte Dekanlığının 18.VI.1952 tarih ve 584 sayılı yazısının karşılığı olarak gelen 21 Haziran 1952 tarih ve 1358 sayılı yazı şu şekildedir:

Fakülteniz Tefsir Dersi Asistan adayı Fuat Sezgin'in 1952 mezuniyetini bir ay olarak kullanması ve bu müddeti Kahire'de geçirmesi uygun görülmüştür.

Görevinden ayrıldığı ve dönüşünde işe başladığı tarihlerin bildirilmesini saygılarımla rica ederim.

Rektör

Prof. Dr. Ekrem İzmen

Bu karar²¹ üzerine Fuat Sezgin Fakülte Dekanlığına, pasaport alabilmek için Ankara Valiliğine yazılması talebi ile 4 Temmuz 1952 tarihli dilekçe verir; Fakültenin aynı tarihli "...Adı geçen Kahire'ye gidebilmesi için gerekli pasaportun verilmesine müsaadelerinizi" yazısı Dekan vekili Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay imzası ile Ankara Valiliği'ne gider.

Yıllık izninden mahsuben Kahire'de geçireceği bir aylık süre buna göre 22 Temmuz 1952'de başlayıp 22 Ağustos 1952'de sona ermektedir. Ne var ki izin bitim zamanı Fuat Sezgin hala Ankara'da değildir. Aradan yaklaşık bir ay geçtikten sonra Fakülte idaresi, bu durumu, 16 Eylül 1952 tarih ve 584 sayılı Dekan Prof. Suut Kemal Yetkin imzalı,

Yıllık iznini 22 Temmuz 1952[1952] tarihinden itibaren kullanmaya başlayan Fakültemiz Asistanlarından Fuat Sezgin'in, izin müddeti 22 Ağustos 1952 günü sona erdiği halde bugüne kadar vazifesine dönmemiş, herhangi bir mazereti olduğunu da bildirmemiştir.

Adı geçen Asistan hakkında gerekli kanunî işlemin yapılmasına müsaadelerinizi saygı ile rica ederim

yazı ile Üniversite Rektörlüğüne bildirir. Rektörlüğün 18 Eylül 1952 tarih ve 31-707/1980 sayılı, konunun Fakülte Yönetim Kurulunda ele alınıp karara bağlanmasını isteyen cevabi yazısı şöyledir:

Kahire'de geçirmekte olduğu yıllık mezuniyeti 22.VIII.1952 tarihinde sona erdiği halde bugüne kadar vazifesi başına dönmediği ve mazeretini de bildirmediği bildirilen Fakülteniz asistanlarından Fuat Sezgin hakkında gerekli kanunî işlem yapılmak üzere 4936 sayılı Üniversiteler Kanununun 45 ve 46 ıncı maddeleri gereğince durumunun Fakültemiz Yönetim Kurulunda incelenerek Senatoya teklifte bulunulmasını saygılarımla rica ederim.

Rektör

²¹ Bu karar kendisine 3 Temmuz 1952'de 584 sayılı yazı ile bildirilmiş.

Bu yazıdan bir hafta sonra Rektörlük 24 Eylül 1952 tarih ve 31-707/1999 sayılı yazıyla yeni bir talepte bulunur:

Fakülteniz Asistan adaylarından Fuat Sezgin'in Kahire'den gönderdiği dilekçe, rapor ve tercümesi ilişik olarak sunulmuştur.

Gereğinin yapılmasını saygılarımla rica ederim.

Rektör Prof. Dr. Ekrem İzmen

Fuat Sezgin'in Kahire'den Rektörlük üzerinden gönderdiği dilekçe ve sağlık raporu Fakültede işleme konur, hatta Sağlık Bakanlığına bu sağlık raporunun mahiyetine dair görüş sorulur.²² Fakülte 13 Ekim 1952 tarih, 952 sayılı,

Senelik mezuniyetini Kahire'de geçirmekte olan Asistan adayı Fuat Sezgin'in hastalığına ait rapor ve tercümesi ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının yazıları ilişik olarak sunulmuştur.

Rapor tarihi olan 29.08.1952 tarihinden itibaren iki ay müddetle mezun sayılmasına müsaadelerini saygı ile rica ederim.

Dekan Prof. Suut Kemal Yetkin

yazısı ile bu durumu Rektörlüğe bildirir. Buna mukabil Rektörlük;

Yıllık iznini Kahire'de geçirmekte olan, Fakülteniz Tefsir Dersi Asistan adayı Fuat Sezgin'in hastalığından dolayı gönderdiği 28.VIII.1952 tarihli rapora göre, rapor tarihinden itibaren iki ay süre ile izinli sayılması uygun görülmüştür.

İşe başladığı tarihin bildirilmesini saygılarımla rica ederim.

Rektör Prof. Dr. Ekrem İzmen

cevabi yazı ile iki aylık raporlu izinli süresinin kabul edildiğini bildirir.

6. Doçentlik Çalışması ve Maddi Teşvik

Bu konudaki belgelerden, o dönem doktorasını tamamlayan ve asaleti tasdik edilmiş olan asistanların hemen bir doçentlik tez konusu belirledikleri ve bu çalışmaya başlayınca da üniversiteden maddi destek aldıkları anlaşılıyor.

Kürsü Profesörü M. Tayyib Okıç bu hususu henüz Fuat Sezgin'in asaleti resmen onaylanmadan Dekanlığa yazmıştı:

İlahiyat Fakültesi Dekanlığına

Asaletinin onanmasını teklif ettiğim Asistanım Dr. Fuad Sezgin'in Doktorasını verdiği ve Fakültemize Asistan olarak girdiği ilk aydan itibaren

²² 30 Eylül 1952 tarihli yazı ve Bakanlığın Acele kaşeli 2 Ekim 952 tarihli cevabi yazısı.

hazırlamasına müştereken karar verdiğimiz “Nassların tedvini” mevzuu üzerine Habilitation’unu hazırlamaktadır.

Aday olması sebebiyle şimdiye kadar kendisine verilemeyen Habilitation tezi hazırlama tazminatından badema faydalandırılması için gerekli işlemin yapılmasını, saygılarımla rica ediyorum.

Muhammed Tayyib Okıç

Doğmatik Kürsüsü Profesörü

Bu yazı Fuat Sezgin’in asaleti tasdik edildikten sonra Fakülte Yönetim Kuruluna gelmiş 4.XII.1952 gün ve 79 sayılı Kurul kararlarınının 1. maddesi olmuştur:

Doktorasını yapmış ve asâleti tasdik edilmiş olan Asistan Fuat Sezgin’in “Nassların Tedvini” mevzulu habilitasyonu üzerinde çalışmaya başlamış olduğu anlaşıldığından, üniversiteler kanununun 38. maddesi gereğince, kendisine Doçentlik imtihanı için araştırma ve çalışmalarının gerektirdiği süre için her ay (50) liranın verilmesine, İttifakla karar verildi.

Burada doçentlik tez konusu olarak zikredilen “Nassların Tedvini” konulu araştırması bilahare tamamlanacak ve *Buhârî’nin Kaynakları* adıyla yayınlanacak olan meşhur çalışmadır.²³

7. Tekrar İstanbul’a ve Edebiyat Fakültesi’ne Dönüş

İstanbul’un ilim ortamını tanımış, burada yetişmiş, özellikle el yazmaları açısından zengin olan kütüphanelerinin ve sayısız eserlerin kıymetinin farkında ve onlar üzerinde çalışmanın hazzını tatmış biri olarak Fuat Sezgin’in tekrar İstanbul’un alışkın olduğu ve belki de özlediği ilim ve kültür muhitine, yetişmiş olduğu İstanbul Üniversitesi’ne ve hassaten hocası Hellmut Ritter’in (1892-1971) bölümüne dönmeyi arzulayacağını tasavvur etmek zor olmasa gerektir.²⁴ Fakat hakikat ve gerçek sâikin her zaman kolay veya ilk tasavvur edilebilenden farklı olabileceğini de akıldan çıkarmamak gere-

²³ Kahire’de neşredilen Fuat Sezgin tahkikli *Mecâzu’l-Kur’ân’a* 1954’de takdim yazan Emin el-Hülî de daha o yıllarda bu çalışmadan haberdardır ve şöyle der:

“Dr. Sezgin’in *Mecâzu’l-Kur’ân*’daki uzun sabrı ve titizliği ona el-Buhârî’nin kaynaklarını incelemesinde de yardım etmiş olmalıdır ki biraz bilgi edindiğim bu araştırmasının, ağır yükü taşımaya ve ilim meydanını doldurmaya istekli gençlerin ciddiyetlerine güzel bir örnek olması için Arapça yayınlanmasını da dilerim.”

Geniş bilgi için bkz. *Mecâzu’l-Kur’ân* (Kahire: Mektebetu’l-Hâncî, 1954), ss.5-7. Fuat Sezgin’in Ankara döneminde yoğunlaştığı ve doçentlik üniversite tazminatı almaya başladığı bu çalışma ilk kez Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi XIII nolu yayını olarak 1956’da İstanbul’da neşredilmiştir.

²⁴ Gerçi Ritter 1949-1955 tarihleri arasında İstanbul’da değil, Frankfurt Üniversitesi’nde profesördür.

kir! Her halükarda Fuat Sezgin, 30.10.1950 tarihinde göreve başladığı Ankara İlahiyat'tan tekrar İstanbul'a dönmek üzere 28.02.1953 tarihinde ayrılır. Yine özlük dosyasındaki resmi yazışmalar ve Fuat Sezgin'in birkaç özel mektubu bu ayrılışın resmi ve şahsi boyutundaki aşamalara kısmen de olsa ışık tutmaktadır.

İstanbul Edebiyat Fakültesi'ne nakil esnasında ve hemen akabinde yine iki Fakülte –Ankara İlahiyat ve İstanbul Edebiyat- arasında bir dizi yazışmalar cereyan eder ki, o dönem için mutad olsa da bu gün için Türkiye üniversite tarihi ve uygulamaları açısından somut bilgi değeri taşımaktadır. Şimdi bu yazışmaların bir kısmına birlikte göz atalım.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin 22 Aralık 1953 tarih ve 5380 sayılı Ankara İlahiyat'a yazısından:

Fakülteniz Asistanlarından Fuat Sezgin Fakültemizde açık bulunan İslâm Araştırmaları Enstitüsü Asistanlığına talip olmuştur. Kendisinin bu yere tayininde Fakültenizce bir sakınca olup olmadığının bildirilmesine müsaadelerinizi saygılarımla rica ederim.

Dekan Prof. Dr. Macit Gökberk

Bu tayinin, ilan edilen bir kadroya müracaat değil, münhal bir kadroya naklen tayin isteği şeklinde geliştiği anlaşılıyor. Ankara İlahiyat Dekanlığı'nın İstanbul Edebiyat Fakültesi'nin mezkur yazısına karşılık 26 Aralık 1953 tarih ve 1099 sayılı cevabi yazısı ise şöyledir:

Fakültemiz Asistanlarından Fuat Sezgin'in Fakültenizde açık bulunan İslâm Araştırmaları Enstitüsü Asistanlığına tayininde bir sakınca görülmediğini saygılarımla arz ederim.

Dekan Prof. Suut Kemal Yetkin

İstanbul Edebiyat Fakültesi'ne naklen tayin işlemi yapılacaktır, ancak bu şekilde naklen asistan alımında uygulanacak usul ve denkliğin ne olacağı konusunda bazı sorular oluşmuş olmalıdır ki, yazışmaların bir kısmı bu hususu tadviz ile ilgilidir. İstanbul Edebiyat Fakültesi, 8 Ocak 1953 tarih ve 93 sayılı yazısı ile Ankara İlahiyat Fakültesi Dekanlığına "Fakültemizin Asistan alma şartlarında bir muadelet olup olmadığını tetkike esas olmak üzere Fakülteniz Asistan alma şartlarının bildirilmesi" talebinde bulunur. Bu yazıya 14 Ocak 1953 tarihli verilen cevap şöyledir:

Halen Fakültemiz Asistanlık Yönetmeliği yoktur. Şimdiye kadar alınan asistanlar Üniversite Kanununun 38.ci ve Ankara Üniversitesi Asistanlığı Yönetmeliğinin 4. cü maddesine göre alınmıştır. Adı geçen yönetmelik maddesinin ilişik olarak sunulduğunu saygılarımla arz ederim.

Dekan Prof. Suut Kemal Yetkin

İstanbul Üniversitesi'nden Ankara Üniversitesi'ne gelen 17 Şubat 1953 tarih ve 10740 sayılı bir sonraki yazı ise naklen tayin işleminin gerçekleştiğini haber vermektedir:

Ankara Üniversitesi Rektörlüğüne

İlahiyat Fakültesi Dekanlığı sözü ile alınan, 26.XII.1952 tarih ve 1099 sayılı yazıya karşılıktır:

İlahiyat Fakültesi Asistanlarından Fuat Sezgin 12.02.1953 tarihli uygun emriyle Umumî Türk Tarihi Asistanlığına atanmıştır.

Olayın kendisine duyurulmasını ve 5434 sayılı kanunun geçici 19 uncu maddesine göre lâzım gelen devir muamelesi ikmâl edildikten sonra sicil dosyasının gönderilmesini saygılarımla rica ederim.

İstanbul Üniversitesi Rektörü a. (imza)

İstanbul Üniversitesi'nin bu yazısını 23 Şubat 1953 tarih ve 31-707/365 sayılı yazısı ilişkisinde Ankara İlahiyat'a ileten Ankara Üniversitesi Rektörlüğü bu yazısında bazı usul konusuna da değinir:

...Gereğinin yapılmasını ve Asistanın işinden ayrıldığı tarihin bildirilmesini ve Üniversitemizden ayrılacak (Öğretim Üyeleri için Senatoca alınan 20.XII.1946 tarih ve 56 sayılı prensip kararına uyularak) Asistanlarımız için de tayinlerindeki usule göre Profesörlerinden muvafakat ve Yönetim Kurulundan karar alınmasına ve Rektörlük kanalıyla evrakın işleme konulmasına müsaadelerinizi saygılarımla rica ederim.

Rektör V. Prof. Suut Kemal Yetkin

Bu yazıya Rektör Vekili olarak imza atan Prof. Suut Kemal Yetkin, bu kez Fakültenin Rektörlüğe gönderdiği 28 Şubat 1953 tarih ve 178 sayılı yazısına Dekan olarak imza atar. Bu yazı Fuat Sezgin'in 28 Şubat 1953 günü Ankara İlahiyat Fakültesi'nden fiilen ayrıldığını da bildirmektedir:

Fakültemiz Tefsir dersi asistanı iken İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Umumî Türk Tarihi asistanlığına tayin edilen M. Fuat Sezgi[n], 28.2.1953 tarihinde görevinden ayrılmıştır.

Adı geçenin Fakültemizden ayrılmasında bir sakınca olup olmadığı hakkında İstanbul Edebiyat Fakültesi Dekanlığının yazısı ile bu hususa dair Yönetim Kurulumuzca ittihaz edilen karar sureti ilişik olarak sunulmuştur.

Gereğinin yapılmasına müsaadelerinizi saygı ile rica ederim.

Dekan Prof. Suut Kemal Yetkin

Resmi evrak üzerinden sebebini göremediğimiz bir detayın bilgisini Fuat Sezgin'in İstanbul'a gittikten sonra Dekan (Suut Kemal Yetkin)'a yazdığı özel mektubunda bulmaktayız. İstanbul'a naklen tayinin yeri ve birimi başta Edebiyat Fakültesi'nin "İslâm Araştırmaları Enstitüsü Asistanlığı" iken sonradan gerçekleşmiş şekli "Umumî Türk Tarihi Asistanlığı" olmuştur. İşaret edilen mektubunda Fuat Sezgin bunun sebebini şöyle belirtir:

Edebiyat Fakültesine naklolma işi uzun bir beklemeden sonra tahakkuk etti. İslam Tetkikleri Enstitüsünün nizamnamesi henüz Senatonun tas-tikinden geçmediği için tayinim muvakkaten Umumi Türk Tarihi Ensti-tüsüne yapılmış.

İstanbul Üniversitesi'nden Ankara'ya gelen bir sonraki yazının konusu Fuat Sezgin'in kanuni kıdeminin dolmuş olması ve maaşının yükseltilmesi-nin düşünülmesidir. İstanbul Üniversitesi'nin Ankara Üniversitesi'ne yazdı-ğı 1 Nisan 1953 tarih ve 11821 sayılı yazı şöyledir:

İlahiyat Fakültesi asistanı iken, Umumî Türk Tarihi asistanlığına atan-mış olan Fuat Sezgin, üç yıllık kanuni kıdem süresini doldurmuş bulun-duğundan, aylığının yükseltilmesi düşünülmektedir.

Kendisi 1.05.1950 tarihinden beri 35 TL aylık almaktadır. Üniversite-nizde çalıştığı süre içinde ehliyeti görülüp görülmediğinin bildirilmesi-ni saygılarımla rica ederim.

İstanbul Üniversitesi Rektörü a. (imza)

Bu yazı da bürokraside mutat olduğu üzere Üniversiteden Fakülteye, Fakültenin Kürsü Profesörüne yazılır. Tefsir Kürsüsü Profesörü Prof. M. Tayyib Okiç'in Dekanlığa 20 Nisan 1953 tarihli yazdığı cevabi yazı, "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Umumî Türk Tarihi asistanı Dr. Fuat Sez-gin'in, Fakültemizde Tefsir asistanı sıfatıyla çalıştığı süre içinde, üstün ehli-yeti görüldüğünü, saygılarımla arzderim" şeklindedir. Ve onun bu kanaati, Dekanlıktan Rektörlüğe, Rektörlükten İstanbul Üniversitesi'ne aktarılır.²⁵

İdari ve mali hususların sebep olduğu bu yazışmaların sonuncusu İstan-bul Üniversitesi'nin 25 Nisan 1953 tarih ve 4102-203/12029 sayılı şu yazısı olmalıdır:

Ankara Üniversitesi Rektörlüğüne

İlahiyat Fakültesi Tefsir Dersi asistanı iken Umumî Türk Tarihi asistan-lığına atanmış olan Fuat Sezgin'in Üniversiteler Kanununun 38 inci

²⁵ Fakülte-Rektörlük, 21 Nisan 1953, sayı 351.

maddesi uyarınca hangi tarihte tazminat almağa başlamış olduğunun bildirilmesini saygılarımla rica ederim.²⁶

Burada istifsar edilen tazminattan kastın, o dönem doçentlik çalışması için verilen Üniversite tazminatı olduğunu, Ankara İlahiyat'ın, cevabına esas olmak üzere Ankara Üniversitesi Rektörlüğüne yazdığı 28 Nisan 1953 tarih ve 395 sayılı yazıdan çıkarmak mümkün gözükmektedir:

Fakültemiz Tefsir dersi asistanı iken İstanbul Edebiyat Fakültesine nakleden Fuat Sezgin'e, Üniversiteler Kanununun 38.ci maddesi gereğince her ay 50 lira 1.1.1953 tarihinden itibaren verilmeye başlanmıştır.²⁷

Keyfiyeti saygılarımla arz ederim.

Dekan Prof. Suut Kemal Yetkin

Fuat Sezgin'in Fakülte özlük dosyasına göre bu konu onun hakkındaki resmi yazışmanın son konu ve evrakını teşkil ediyor.

8. Fuat Sezgin ve Muhammed b. Tavit et-Tancî

Resmi belgeler ve yazışmalar elbette olayların ve gelişmelerin detaylarını, arka planlarını, yaşananların fikir ve duygu boyutlarını tamamıyla yansıtamaz. Belki nitelikli hatıratlarda zikredilen tasvirler üzerinden yakalana-bilecek arka plan bilgilerine tesadüfi dosyalara girmiş şahsi yazışmalar da kapı aralayabilmektedir. Elbette aralanan bu kapı daha gerisi veya ilerisi hakkında merak uyandırmaktadır. Fuat Sezgin'in özlük dosyasında yer alan el yazısı ile yazdığı üç şahsi mektup hem bilgilendirici hem düşündürücü hem de meraklandırıcı mahiyettedir.

Ankara İlahiyat'ın açılışını müteakip ilk yıllarda -daha önce işaret edildiği üzere- Fakültenin akademik kadrosunun oluşturulması ve güçlendirilmesi de gündemdedir, yurtdışından rüştünü ispatlamış Profesör getirilmesi dahi değerlendirilmektedir. Düşünülen ve Profesörlük teklifi yapılan, biyografisi gözden geçirildiğinde birikiminin evsafı daha iyi anlaşılacak olan Faslı M. Tavit et-Tancî (1918-1974)'dir.²⁸ Tavit et-Tancî bu teklifi kabul ederek

²⁶ Rektörlük-Fakülte, 27 Nisan 1953, sayı 31-707 / 840.

²⁷ Bu tarih yukarıda zikredilen doçentlik çalışması tazminatı olan aylık 50 liradır.

²⁸ Muhammed et-Tancî'nin Türkiye'de ilahiyat sahasının bilimsel gelişmesine ve birikimli akademisyenlerin yetiştirilmesine sağladığı katkı farklı vesilelerle yâdedilmektedir. *Uluslararası Prof. Muhammed b. Tavit et-Tancı Sempozyumunda* (13-14 Ekim 2011) sunulan tebliğler onun çok yönlü ve güçlü ilim adamlığını ortaya koymaktadır. Et-Tancî'nin kendi çalışmalarının derlendiği, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* "Muhammed b. Tavit et-Tancî Özel Sayısı"nın [4:1 (2011)] sayı editörü (ss.2-12) ve takdim yazısı (ss.13-24) onun ilmi kişiliği hakkında bilgi vermektedir. (bkz. <<http://www.emakalat.com/issue/5492>>). Onun İslam tetkikleri sahasındaki ilim adamlığının mümtaz vasıfları ve uluslararası düzeyde gördüğü takdir şu şekilde kayda geçirilmiştir:

"Zâhid Keversî onun Doğu ve Batı kültürünü şahsında topladığını ve büyük övgülere hak kazandığını söyler. Abdülazîz el-Ehvânî, Emced et-Tarablusî, Ahmed Seyyid Sakr, Fuâd

Ankara'da başta İlahiyat olmak üzere Dil Tarih ve Coğrafya Fakültelerinde

Seyyid, Abdurrahman Bedevî, İhsan Abbas ve Şükrî Faysal gibi âlimler de kendisini övgüyle anmış; Louis Massignon ve Franz Rosenthal et-Tancî'yi takdir etmiş; Hellmut Ritter onun için "Mağrib ülkesinden büyük bir âlim" nitelemesi yapmıştır. Kadîm ilimler tarihiyle ilgilenen Batılı ilim adamları matematik ve astronomi metinlerinden anlayamadıkları yerleri zaman zaman kendisine gelip sormuşlardır." (Bekir Topaloğlu, "Tancî, Muhammed," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.39, s.563).

İlmî hayatına ilişkin Bekir Topaloğlu *DİA* maddesinde şu bilgilere yer vermektedir:

"Tıtvân ile Tanca arasında bir yerleşim merkezi olup adını bir kabileden alan Vadrâs'ta 1918'de doğan Muhammed et-Tancî'nin babası ile dört amcası İspanyol sömürgecilerine karşı on iki yıl boyunca savaşmış, iki amcası şehid olmuştu. Muhammed et-Tancî ilk eğitimi bir ara kadılık görevi de üstlenen babasından almış, hıfızını tamamlamış ve temel ilimlere ait bazı manzum metinleri ezberlemiş; bundan sonra da Karaviyyî'nin ilim çevresinden faydalanmak için Fas'a gitmiş; orada özellikle astronomi alanında zengin bilgi ve tecrübelerle sahip bulunan Muhammed el-İlmî'nin derslerine uzun zaman devam ederek ondan matematik ve astronomi öğrenmişti. 1936-1939 yıllarında Tıtvân'da öğretmenlik yapmış; ardından ilim tahsili için Kahire'ye gitmiş (1939), Kahire Üniversitesi (Câmi'atu Fuâdî'l-Evvel) Edebiyat Fakültesi'nin Tarih Bölümü'ne kaydolmuş, lakin bir süre sonra Arap Dili Bölümü'ne geçmiştir. 1943'te mezun olan ve Kral Fârûk'tan ödül kazanan Tancî, Yüksek lisans çalışması olarak Ahmed Emîn kendisine İbn Haldûn'un *Mukaddime*'sinin ilmî neşrini önermesi üzerine eski eserlerin tahkik ve neşri dünyasına girmiş ve bu faaliyet hayatının sonuna kadar ilmî çalışmalarının en önemli alanını teşkil etmiştir. Kahire'de bulunduğu uzun yıllar boyunca eser tahkikiyle ilgili çalışmalara katıldı; bu şehirdeki yazmalar enstitüsünün kuruluşu, kataloglarının düzenlenmesi vb. hususlarda yardımcı oldu. 1953'te Türkiye'ye davet edilen Tancî, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde İslâm Felsefesi Kürsüsü profesörlüğüne tayin edildi. Burada İslâm felsefesi derslerini okutmaya başladı; bir yıl sonra vefat eden Yusuf Ziya Yörükân'dan boşalan İslâm dini ve mezhepleri tarihi derslerini de üstlendi. Ülkesindeki ilim adamları ve devlet ricâlinin daveti üzerine 1962 yılında Fas'a giden Muhammed et-Tancî, Rabat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Arap dili ve edebiyatı, Karaviyyî'nin Üniversitesi'nde İslâm felsefesi ve İslâm mezhepleri tarihi derslerini okuttu. Ayrıca Telif Tercüme ve Neşriyat İşleri Genel Müdürlüğü görevini yürüttü." (Topaloğlu, "Tancî, Muhammed," *DİA*, c.39, ss.562-563).

Et-Tancî, 1965 yılında ikinci kez Türkiye'ye davet edildiğinde İstanbul'a gelir ve yerleşir. Bu süreci Ethem Ruhi Fıglalı şöyle anlatmaktadır:

"Bu gelişinde de 30 Ekim 1965 - 31 Ekim 1970 yılları arasında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde Kelâm ve İslâm Mezhepleri Tarihi derslerini; İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde de Arap Dili ve Edebiyatı derslerini okutmuştur. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı, 1969 yılında bir deniz kazasında kaybettiğimiz İslâm Mezhepleri Tarihi Kürsüsü Başkanı Doç. Dr. Yaşar Kutluay'ın yerine, İslâm Mezhepleri Tarihi Kürsüsü Profesörlüğüne ve Başkanlığına Prof. Dr. Muhammed b. Tâvî't et-Tancî'nin İstanbul'dan tekrar Sözleşmeli Profesör sıfatıyla davet edilmesine karar verdi. Bu teklifi kabul eden Tancî Hoca, 1 Kasım 1970 tarihinden itibaren naklen atandığı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi Kürsüsünde hem bu kürsüyü yönetmiş hem de İslâm Mezhepleri Tarihi derslerini okutmuş ve ayrıca İslâm Hukuku kürsüsünü de yönetmiştir. O, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki ders ve yöneticilik görevlerinin yanında, 1970-1971 ders yılından itibaren İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Arap Dili ve Edebiyatı derslerini okutmuştur. Uzun uğraşlardan sonra 1973 yılında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçen Prof. Dr. Muhammed b. Tâvî't et-Tancî (Beşiktaş nüfus idaresinden verilen 22.3.1973 tarih ve 129346/896842.KI numaralı cüzdana göre adı ve soyadı: Muhammed Ben Tavit TANCİ), 20 Mart 1973 tarihli kararla Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne aslı maaşlı ve kadrolu olarak atanmış ve İstanbul Üniversitesi'ndeki görevinin yanında 1974-1975 öğretim yılı başından itibaren Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Arap Dili ve Edebiyatı derslerini de okutmaya başlamıştı." (Ethem Ruhi Fıglalı, "Takdim," *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları* 4:1 (2011), ss.14-15).

ders verir. et-Tancî, 1 Ekim 1953-28 Şubat 1962 ve 1 Kasım 1970-29 Aralık 1974 yılları arası Ankara Üniversitesi'nin akademik kadrosunda yer almıştı. Onun Ankara İlahiyat'a davet edilmesi ve bu surette Türkiye'ye gelip Türkiye'yi sevmesinde Fuat Sezgin'in en azından iletişim katkısı olduğu açıktır. Bunu Fuat Sezgin'in Mart 1951'de el yazmaları üzerinde araştırma yapmaya gittiği İstanbul'dan yazdığı mektubunda da görüyoruz:

Sayın Dekanım, 10.3.1951, İstanbul
Bugün İstanbul'a vasıl olduğumda²⁹ Tancalı âlim Muh. b. Tavit al-Tancî'nin mektubu ile karşılaştım. Tahmin ettiğim gibi 10.2 951 tarihli mektubunda fakültenin daveti ile ilgili bazı şeyler soruyordu. Kendilerine bir mektup daha yazacağım. Fakültenin daveti ile ilgili satırların mealini aşağıda arz ediyorum. En derin saygılarımın kabulünü rica ederim.

Fuat Sezgin

Ankara ilahiyat fakültesinden mektubun arka tarafında suretini bulacağın bir mektup aldım. Hakkımdaki hüsnü zannınızdan dolayı hepimize teşekkür ederim. Ben kendimin insanların beni yükselttikleri mertebede bulunduğuma inanmıyorum. Hatta kendi nefsimde halkın bende gördüklerini veya bende bulunduğunu zannettikleri şahsiyeti birbiriyle mukayese edince kendi kendime utanıyorum. “ya Rabbi, benim cehaletimi ört” sözünü tekrarlamaktan daha isabetli bir şey yapamıyorum.

Şimdi senden şunu rica ediyorum. Altını çizdiğim cümlelerden ne kastedildiğini öğrenip bana bildir. Meselâ benden ne gibi şartlar istiyorlar? Türkiye'nin bildiğim ahvali nedir? Kabul edip etmemek başka mesele. Bu âlicenap davete cevap verme hususunda daha fazla gecikmek için bana hemen mektup yaz.

Ben şahsen siz Müslüman Türklerin yanında çalışmayı Madrid Üniversitesi'nin ne kadar cazip olursa olsun davetine tercih edeceğim. Belki bu vesile ile Prof. Gomez'in bildiğim ısrar ve teklifine karşı meşru bir mazeretim olur.

²⁹ Müsteşirler Kongresi hazırlıkları bağlamında görevlendirme ve İstanbul'a gelişi ve el yazı dilekçe ile bilgilendirmesi:

“İlahiyat Fakültesi Dekanlığına
1-3-951 tarih ve 162 sayılı emriniz üzerine 9-III-951 tarihinde yazma eserler üzerinde çalışmak kastıyla hareket ettiğimi saygılarımla sunarım.
9-III-1951
Asistan adayı F. Sezgin”

Tanrıdan size ve bana hayırlıyı bahşetmesini dilerim.³⁰

Bu mektuptan anlaşılacağı üzere Fuat Sezgin, et-Tancî'nin Ankara İlahiyat'a hoca olarak davet edilmesi süreçlerinde hem Fakültenin isteği hem de et-Tancî'nin eğilimiyle bir nevi aracılık yapıyor ve hatta takdir edip ilim bakımından Ritter'den bile üstün tuttuğu bu Faslı alim et-Tancî ile Ankara'da tefsir alanında çalışmayı, ona asistanlık yapmayı zihninden geçiriyor. Fuat Sezgin'in vereceği malumat üzerinden Ankara İlahiyat'ı tanımaya ve anlamaya ve akademik teamüllerini öğrenmeye çalışan et-Tancî'nin bu meydana merak ettiği soruları Fakülte Dekanı Suut Kemal Yetkin, gayri resmi bir üslupla Fuat Sezgin'in cevaplamasını ister.³¹

İkinci mektup, bir taraftan Fuat Sezgin'in İstanbul'a tayin işlerinin seyrini ve muhtemelen Ankara'da yaşadıklarını hissettirirken, diğer taraftan et-Tancî'nin ilmi konumunu nasıl takdir ettiğini, ancak onun Ankara İlahiyat'a getirilmesine yönelik Fakültede sanki bir mukavemetin olduğunu ima eder.

Sayın Dekanım;

İstanbul 21.II.1953

Edebiyat Fakültesine naklolma işi uzun bir beklemeden sonra tahakkuk etti. İslam Tetkikleri Enstitüsünün nizamnamesi henüz Senatonun tasdikinden geçmediği için tayinim muvakkaten Umumi Türk Tarihi Enstitüsüne yapılmış. Bu ayın sonuncu günü yani 28'inde burada işe başlayacağıma nazaran oradan da o tarihte ayrılmış gösterilmemi rica edeceğim.

³⁰ Burada kastedilen, meşhur Arap dili ve Edebiyatı profesörü Emilio García Gómez. (1905-1995, Madrid) olmalıdır. Bkz. <<https://aman.cervantes.es/es/biblioteca espanol/emilio gg/emilio garcia gomez.htm>>

³¹ Daktilo ile yazılmış ve ıslak imzası olmayan bu metin şöyledir:

"Fuat bey

Tancî'nin mektubunda sorduğu hususlara ait verilecek bilgiler şunlardır:

1. Kendisine ayda 1500 lira ücret verilecektir belgesi çıktıktan sonra eline geçecek miktar 1164 liradır.
2. Bu para vazifeye başladığı günden itibaren tahakkuk ettirilir.
3. Tatillerde iki ay izin verilir ve istediği yere gidebilir. Yalnız bu iki aylık seyahati esnasında yol parası verilmez.
4. Mısır'dan Türkiye'ye gelmesi için yol parası verilir.
5. Fakültemizde okutacağı ders saati 3. sınıfta iki, 4. sınıfta 4 saattir. Seminer saatleri buna dahil değildir.
6. Devamlı hastalık anında aylığı tam olarak üç ay müddetle verilir. Sözleşme Ankara Üniversitesi Rektörü ile yapılır. İlahiyat Fakültesinde tefsir dersini okutması için teklif Dış İşleri Bakanlığı vasıtasıyla yapılır.
7. Türkiye'ye geldiğinde kıyafet ve sair hususlarda Türk kanunlarına uygun hareket etmesi gerekir.

Bu maddeleri Fakülteden hususi surette öğrenmiş gibi formüle ederek kendisine yazmanızı ve acele cevap vermesini bildirmenizi rica ederim
Dekan Prof. Suut Kemal Yetkin"

Bunu sadece iş icabı yazdığımı kabul buyurmayınız. Badema yazacağım. Belki aradan zaman geçtikten sonra mazinin daha objektif bir muhasebesini yapmak imkânı hasıl olur.

Tancı'ye aldığınız kararı yazdım. Buraya nakledildiğimden bahsetmedim. Şayet bu teşebbüsünüzde muvaffakiyet hasıl olursa cidden Fakülteye büyük bir alim kazandırmış olursunuz. Formasyonu ne olursa olsun Ritter³² de dahil olmak üzere o seviyede bir oryantalist tanımadığımı her zaman söyliyeceğim. inşaallah muvaffak olursunuz.

Bilvesile en derin saygılarımı kabul buyurmanızı rica ederim

Fuat Sezgin

Üçüncü mektup, et-Tancı'den başta Ankara'da tefsir dersi vermesi istenirken bilahare bunun İslam felsefesine değiştirildiğini, onun bunun sebebini bilmediğini, kararını verirken kendilerini kıramayacağı Dekan ve Yö-rükân'la yazışmasının da etkili olduğu anlaşılıyor.

Sayın Dekanım,

İstanbul 4/III/1953

Dün Tancı'den mektup aldım. Fakültenin daveti ile ilgili kısmın tercümesini aşağıda sunuyorum. Mütalaa buyuracağınız vechile bazı şeylerin izahını, tefsir kürsüsü yerine İslam felsefesine istenmesinin sebeplerini öğrenmek istiyor.

Diğer taraftan, hiç de mühim olmamakla beraber buraya naklettiğimi kendilerine yazmam lâzım. Bu âlimin bana gösterdiği alâka bir tesadüfün temin ettiği arkadaşlıktan ileri geliyor. Yalnız ayrılışımı daha son-

³² Hellmut Ritter (1892-1971), Türkiye'de Batılı anlamda şarkiyat ve doğu dilleri filolojisinin kurucusu sayılır. Fuat Sezgin'i bu sahaya çeken, onun akademik yetişmesine katkısı olan ve ömrünün uzun bir dönemini İstanbul'da tetkikle geçirmiş Alman bilim adamıdır. Almanya'daki öğrenimi esnasında Carl Brockelmann (1868-1956), Paul Kahle (1875-1964), Theodor Nöldeke (1836-1930), Enno Littmann'dan (1875-1958) şarkiyat ve doğu dilleri okudu. 1914-1918 savaş yıllarında askerliğini İstanbul ve Irak'ta yaptı. Hamburg Doğu Dilleri Kürsüsü Profesörü oldu (1919-1926). İstanbul'da toplam 30 seneye yakın araştırmalarda bulundu. Alman Şarkiyat Enstitüsü'nün İstanbul şubesini kurdu. İstanbul Edebiyat Arap ve Fars Filolojisi'nde dersler verdi. (Özcan Taşçı, "Ritter, Hellmut," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.35, ss.133-134). Josef van Ess, "Die Doktorarbeit. Erinnerungen aus der Steinzeit der Orientalistik" isimli makalesinde Ritter'in ilmi titizliğini, vukufiyetini, ilerleyen yaşında bile günlük yoğun çalışmakta olduğunu hayranlıkla ele alır. (bkz. "Die Doktorarbeit. Erinnerungen aus der Steinzeit der Orientalistik," *Die Welt des Islams* 51:3-4 (2011), ss.279-326). Ritter, Ahmet Ateş'in kaleminden şu şekilde takdim edilir:

"1939-1945 yıllarındaki İkinci Dünya Savaşının tesirlerine rağmen, H. Ritter'in İstanbul Üniversitesi'ndeki çalışmaları memleketimiz için son derecede faydalı oldu. Üniversite kütüphanesindeki çalışmaları için ayrılan bir dairede, bu kütüphanenin zengin koleksiyonlarından da istifade ederek, Şarkiyat Enstitüsünü kurdu. Bu arada da talebelerine modern filoloji usulleri ile beraber, Avrupa ilminin şarkiyat sahasında varmış olduğu sonuçları öğretiyordu. Memleketimizde gerçek mânada tenkitli metin neşri usulünün yerleşmesi ve böyle usullere göre hazırlanmış olan metinlerin neşri onun derslerinden sonra başlamıştır." (Ahmet Ateş, "Hellmut Ritter," *Şarkiyat Mecmuası* 5 (1964), ss.2-3).

raki mektubumda yazmayışım biraz garip olacak, müsaade buyurursanız ona muvakkaten ayrıldığımı yazayım. Buraya geldikten sonra bir izah tarzı bulur özür dilerim. Tancı'yi getirtmek hususunda gösterdiğiniz sebat ve azmi hayranlık ile karşılıyorum. Saygılarımın kabulünü rica ederim.

F. Sezgin

Mektubun tercümesi

...Benim oraya çağrılmam hususunda yeni haberleriniz geldi. Siz beni utandırdınız, muhterem dekanınız ve Yusuf Ziya bey aynıyle mukabele edemeyeceğim bir incelik ve kibarlıkla yazıyor ve meselenin nasıl bir seyr takip ettiğini izah ediyorlar. Sana birkaç sefer söylediğim gibi onlara itiraz etmek hakkını kendimde göremedim. Yalnız garip bir benlik duygusu beni fakültenizin kararı üzerine mütereddit vaziyette bıraktığını ihsasla, rencide ediyordu ve sadece onları herhangi bir cevap vermemeleri bakımından kusurlu buluyordum. Ben de bu bakımdan tamamile hata ediyormuşum. Buradan ayrıldıktan sonra kendi kendime şu suali sordum: Ben bu zatların yerinde olsa idim ne yapardım? .../...2 Benim de hareketim onlarınkinden farksız olurdu. Bu husustaki duygum her ne olursa olsun siz hepiniz benim için hayırlı olandan başka bir şey yapmadınız. Allah ta daima sizi hayırlara götürsün. Bana bu husustaki fikrini bildirmemiş olmana rağmen fakültenize cevap vereceğim. Fakat sadece bir tebliğ ile iktifa etmene, bu yeni durum karşısında neler düşündüğünü izhar etmemene mana veremedim. Sonra tefsir yerine İslam felsefesine istenişimi de anlayamadım.

Bu yeni durumumu bana derhal yazmanı rica ediyorum. Fakültenizin kıymetli yazısına cevap vermiş olmamla beraber bana bu yeni gelişmeyi hemen yazmanı istiyorum sayın dekanınıza ve Yusuf Ziya beye hürmet ve selamlarımı sunarım. Yarın veya öbür gün kendilerine cevap yazacağım.

Sonuç

Fuat Sezgin'in Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki asistanlığı dönemine ait bilgi ve yazışmaları bulabildiğimiz 218 sırt nolu personel öz-lük dosyası, gerek Fuat Sezgin'in akademik kariyerinin erken dönemlerine gerekse bizzat Fakültenin kendi tarihinin erken bir kesitine, bununla birlikte o yılların özellikle akademik bürokrasisine ışık tutacak malumâtı muhtevirdir. Kısa bir tarih dönemini kapsayan bir öz-lük dosyasından bile bu derece bilgi elde edilebilmesi, iyi muhafaza ve tasnif edilmiş akademik personel

özlük dosyalarının -her biri aynı yoğunluk ve kıymette olmasa da- muhtemel biyografi, kurum tarihi, ilmi düşünce ve yaklaşımları hakkında tarihi vesika olabileceklerini hatırlatıyor. Bu nedenle Sezgin'in diğer özlük dosyalarının gözden geçirilmesi, başta kendisinin biyografisi olmak üzere, aynı zamanda kurum ve düşünce tarihi bakımından anlamlı olacaktır.

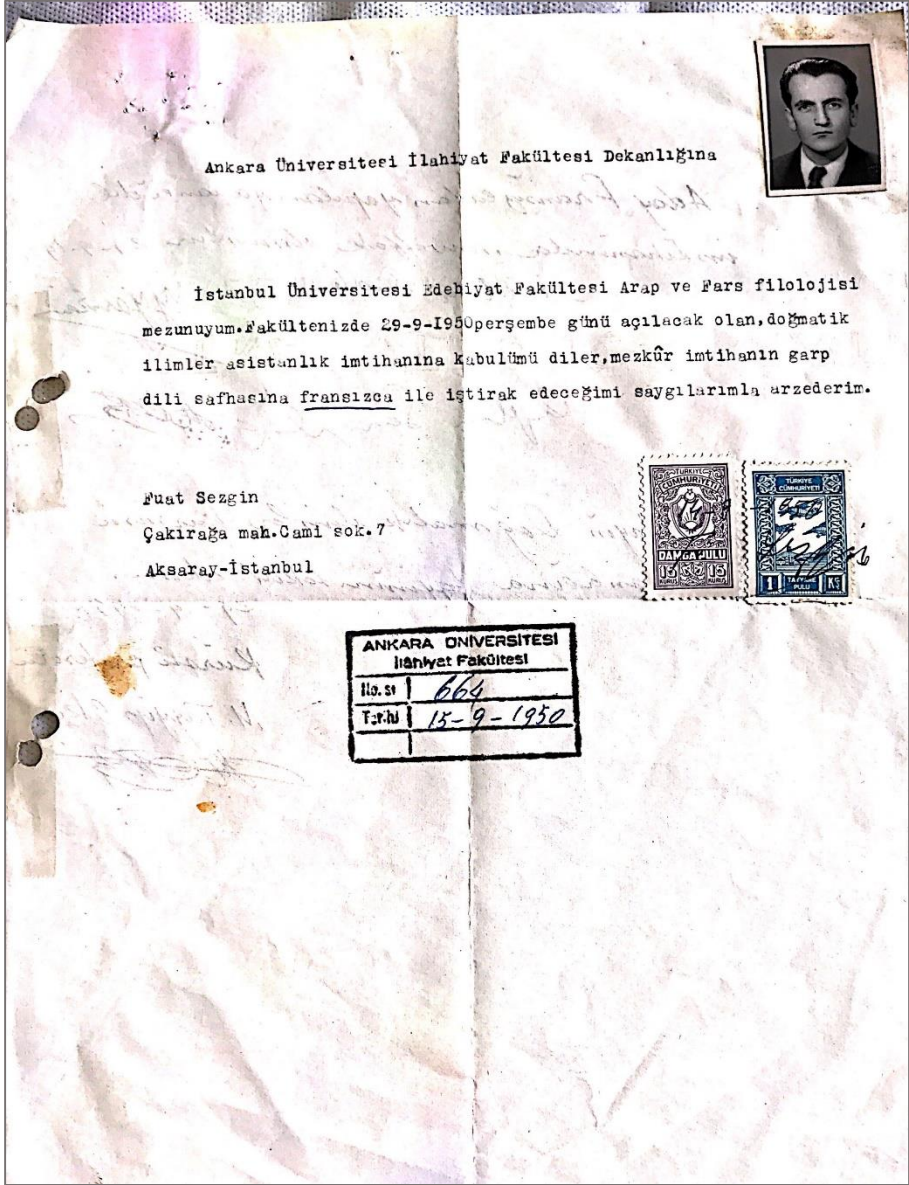
Onun Ankara İlahiyat Fakültesi özlük dosyasındaki evrakların sırf tasnif ve takdimine yoğunlaşan bu yazıda, Arap ve Fars Filolojileri mezunu hevesli, azimli ve çalışkan genç bir akademisyenin Arap Dili ve Tefsir sahasını ilgilendiren hicri ikinci asrın kıymetli bir eseri *Mecâzu'l-Kur'ân* üzerinde yaptığı doktora çalışmasındaki dikkat ve titizliğinin, onu, diğer yakın bir alan olan hadîse, hadîs literatüründeki erken dönem eserleri ve özellikleri ile bu eserler arasındaki ilişki ve kaynaklıklar gibi konulara sevk ettiğinin izleri görülebilmektedir.

Ankara İlahiyat Fakültesi'nin -o günkü ismiyle- "Doğmatik İlimler Kürsüsü"nü ve tefsir dersinin ilk asistanı olan ve çalışmalarını ağırlıklı olarak bu sahada sürdüren, İstanbul Edebiyat Fakültesi İslam Tetkikleri Enstitüsü asistanlığına geçmesinin ardından ise İslam düşüncesi ve bilim tarihine yönelen; hayatının dönüm noktalarından biri olan 1960 sonrası gittiği Frankfurt Üniversitesi'nde Bilim Tarihi alanında yoğunlaşan ve bu sahadaki çalışmalarıyla ilim dünyasındaki seçkin yerini alan Fuat Sezgin, bugün bhusus onun ilmi hayatındaki azmini, başarısını ve mirasını görünce, acaba "Ankara İlahiyat'ın bu seviyeye yükselen ilk tefsir asistanı, çalışmalarını Ankara'da ve tefsir sahasında sürdürseydi, bu sahada nasıl bir fikir ve ilim mirası bırakırdı?" tarzındaki cevabı verilemez bir soru yine de ister istemez zihinden geçebiliyor. Bununla birlikte, İslam tarihine insanlık tarihinin elzem bir medeniyet halkası olarak bakan Fuat Sezgin'in İslam tarihini ve tefekkürünü Müslümanların bir dönemler katkı ve üstünlükleri olan bilimler tarihi özelinden ortaya koyma çabaları, din olarak İslam'ın doğru ve hurâfesiz anlaşılabilmesi için bizâtihi ilahiyatçılara/akademisyenlere geniş bir ufuk, tutarlı yaklaşım ve kâfi bir cevap sunmaktadır. O âdeta, öğrendiği yabancı diller ve ilmi tetkik yönetimlerini uygulayarak tarihin bize miras bıraktığı kıymetli yazma eserler ve kütüphaneler üzerinden ilgilendiği alanın erken devirlerine uzanmış; o devirler ve sonraki süreçlerdeki ilim, düşünce ve din tasavvurlarının mahiyet ve dinamiklerini başarı ile tahlil ve tespit edebilmiştir. Bu tahlil ve tespitlerin, özellikle zaman zaman nükseden -belki itibar da gören- indirgemeci, lafızcı ve ayrıştırıcı din söylem ve yaklaşımları karşısında ne denli güçlü delil niteliğinde oldukları izahtan varestedir. Bu yönüyle Fuat Sezgin'in bizzat kendi akademik seyr-i sulûküne önem-

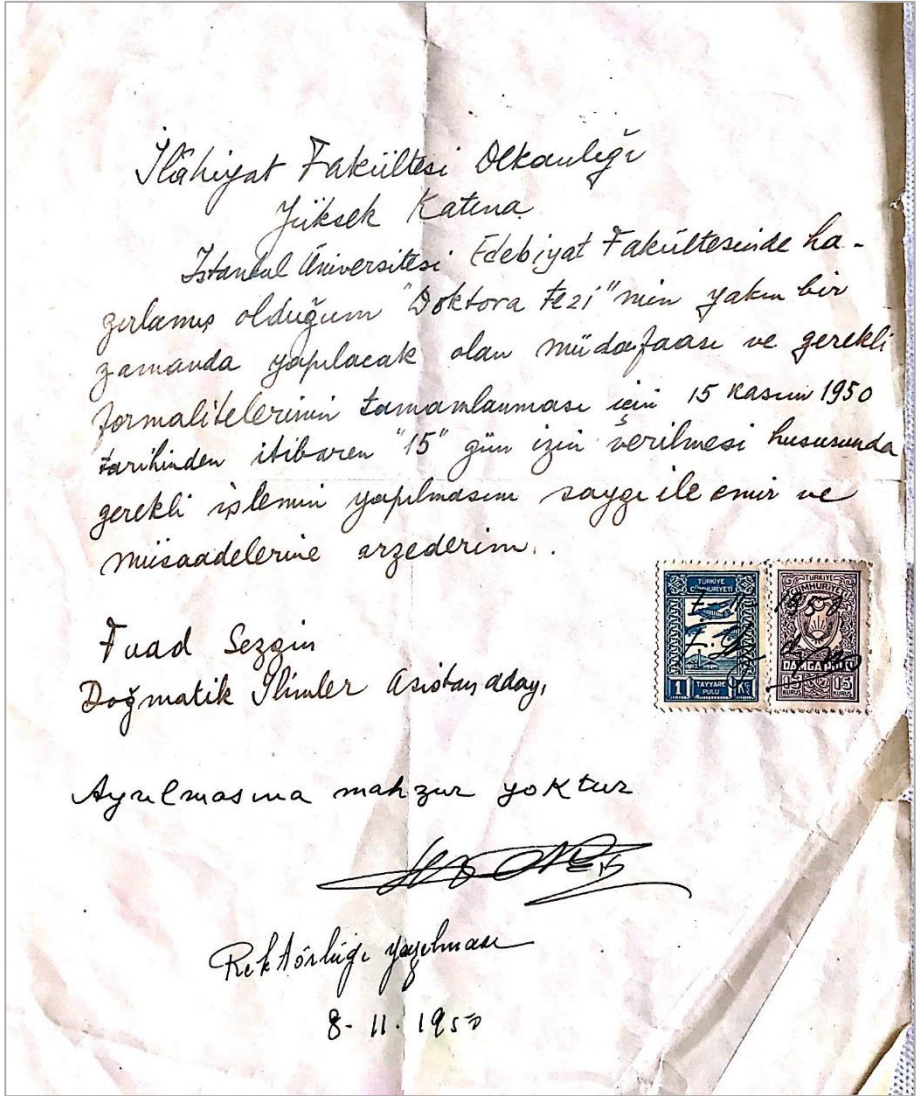
li bir erken dönem Tefsir ve Arap dili kaynağı ile başlayıp, önemli bir Hadis kaynağında yoğunlaşarak devam etmesi; akabinde Müslüman coğrafyanın dini, fikri ve tecrübi bilgi alanlarındaki gayret ve çalışmalarını bir bütünün parçaları şeklinde ele alması; hem -şayet hala varsa- İslam'ı bilgi ve bilim karşısı görenlere hem de -ne yazık ki hala var olan- İslam'ı ve Müslümanların düşünce tarihini kavramada başkaca bilimlerin yeri olmaz diyenlere insaf ve iz'an çağrısıdır.

İlmi ve kurumsal gelenek oluşturmak ne kadar önemli ise kıymetli bir geleneğe ait olmak da o kadar anlamlı ve önemlidir. Fuat Sezgin'in Ankara İlahiyatın ilk yıllarında bu Fakültede görev alması, Türkiye'de ilmin ve hasaten İlahiyat ve İslam tetkiklerinin geleceğini düşünen ve fiilen işin içinde olanlardan olması Ankara İlahiyat geleneğinin bir ayrıcalığı ve gururudur.

Her anlamda ilmin hakkını verip ilme hizmet ederek bugünün Müslüman coğrafyasının geleceğine ışık tutmak çabasında olan Fuat Sezgin hoca'nın ruhu şâd, akıl ve gönlünü kazandığı ilim câmiamızın duaları onun ilme olan katkısının şâhidi ve sadaka-i câriyesi olsun.

Fuat Sezgin'in Ankara İlahiyat'a Asistanlık İçin Müracaat Dilekçesi

Fuat Sezgin'in Kendi El Yazısı

Ystanbul, 21/8/1953

Sayın Dekanım:

Eddülgâit Fakültesine nakit bir
isi için bir bükülmüş sonra
tabii ki elti. İslâm Tıbbiyesi Enstitüsü
Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından tas
vekinde ünlü birisi için tayinim muhtak
Katan ünlü Türk Tıbbi Enstitüsüne yapılmış
mış. Bu ayın sonuna için yarı 28 madd
kurda ise hastahane yapma meşuru
vatan da o tarihte kurulmuş görülmüş
mi rica edeceğim.

Bu meşuru isle bu yazdığım ka
hul bulmuşuz. Babama yazacağım.
Belli aradan zaman geçtikten sonra sa
mızın daha objektif bir muhasebe
kayımak imkânı haal olur.

Tamamıyla alacağım karar yazdım. Bu
meşuru nakitlerinden bahsetmedim. Ya
yet bir teşekkülün müde muvaffakiyet
haal olursa ciddi Fakülteye müvaffak

bir alim tayininde meşuru olursanız. Fö
müvaffak meşuru olursa olsun kitle de haal
olmak üzere o seviyede bir vücutta
tamamlağım her zaman süzülmeğe
İnzallah muvaffak olursunuz.
Bilmesile en derin saygılarımla
hul bulduğumuz rica ederim.

F. Sezgin

Fuat Sezgin'in Muhammed Tavit et-Tancı Hakkında Suut Kemal Yetkin'e Yazdığı Mektup